

8. Стишов О. А. (2003) *Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації)*. Центр КНЛУ. Київ.
9. Тараненко О. О. (2007) *Мода в мові*. Українська мова : Енциклопедія. 3-е вид. С. 384.
10. Тараненко О. О. (2013) *Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні (на загальнослов'янському тлі)*. Мовознавство. № 2-3. С. 63-99.
11. Тараненко О. О. (2015) *Загальнокультурні впливи Галичини в сьогоденнішому мовному житті України*. Мовознавство. №2. С. 44-53.

КОМУНІКАТИВНО-МОДАЛЬНІ МОДИФІКАЦІЇ ПРЕДИКАТИВ У ПОЕМІ В. ГРЕБЕНЮКА

“ЄВРОПА. ЛУЦЬК. 1429-й”

Наталія Костусяк

(Україна)

У статті комплексно проаналізовано різні за структурою, семантикою й формальним виявом предикати, засвідчені в поемі В. Гребенюка “Європа. Луцьк. 1429-й”; окреслено діапазон їхньої комунікативно-модальної спеціалізації, зацентовано на особливостях модальних операторів. Доведено тезу про вплив комунікативно-модальних видозмін предикатних компонентів на модальну модифікацію всієї реченнєвої побудови.

Ключові слова: предикат, присудок, модальність.

COMMUNICATIVE AND MODAL MODIFICATIONS OF PREDICATES IN THE POEM OF V.GREBENUK

“EUROPE. LUTSK. 1429”

Nataliia Kostusiak

There has been fully analysed different by structure, semantics and formal display of predicates found in the poem of V. Grebeniuk “Europe. Lutsk. 1429”; there has been described their communicative and modal peculiarities, focuses on the modal peculiarities. There has been proved a thesis about the influence of communicative and modal varieties of predicative units on the modal modification of the whole sentence structure.

Key words: predicate, modality.

До низки важливих категорійних одиниць, функційний вияв яких пов'язаний зі структуруванням простих реченнєвих побудов, належить предикат. Попри те що чимало лінгвістичних праць присвячено його різноаспектному студіюванню, зокрема визначенню статусу, особливостей вияву на різних мовних рівнях та підрівнях, формальному маркуванню, семантичній диференціації, категорійній спеціалізації та ін., проблему

дослідження предикатних синтаксем не можна вважати остаточно розв'язаною. Поширений нині виразний акцент на явищі антропоцентризму уможливив дослідження розглянутих компонентів крізь призму комунікативно-прагматичного аспекту. Застосування зазначеного виміру дає змогу зосередити увагу на предикативі не тільки як на одиниці, що відіграє конструктивну роль у віддзеркаленні певного денотативного змісту, а й виступає своєрідним засобом моделювання суб'єктивної інтерпретації мовцем явищ дійсності, реальних ситуацій, подій тощо. У такому разі доречно потрактувати предикат у взаємодії з категорією модальності, яка, безпосередньо впливаючи на його змістові та формальні ознаки, вияскравлює характерні риси предикатних синтаксем, слугує основою для вирізнення їхніх видозмін.

У сучасній лінгвістиці предикатні компоненти досліджують у різних мовних площинах. Чимало уваги їхній типології приділили Т. Булигіна й О. Селівестрова (Семантические типы предикатов 1982), Ю. Степанов (Степанов 1980), в україністиці – І. Вихованець (Вихованець 1993, 135–138), А. Загнітко (Загнітко 2001, 270–283), Н. Гуйванюк (Гуйванюк 2009), Т. Масицька (Масицька 1998) та ін. Варто наголосити, що в більшості студій мовознавці апелюють до семантичної інтерпретації та валентного потенціалу предикатних синтаксем, маркованих дієсловами. Предикати, експліковані іншими частиномовними класами слів, досліджені меншою мірою. В україністиці найповніша на сьогодні комплексна й аргументована класифікація різноманітних типів предикатних синтаксичних одиниць належить О. Межову. Дослідник докладно розглянув їхні семантичні варіанти, морфологічні засоби вираження, позиційні (формально-синтаксичні та комунікативні) видозміни, зацентрував на ранговості вказаних компонентів (Межов 2012, 51–124). На нашу думку, теоретичну вартість лінгвістичної інтерпретації предикатних синтаксем посилять вивчення спектру їхніх комунікативно-модальних значень.

Як відомо, об'єктивність розв'язання певної проблеми забезпечує ілюстративний матеріал, що слугує доказовою базою висунутих теоретичних положень. У нашій студії корпусом дослідницького матеріалу обрано поему В. Гребенюка “Свропа. Луцьк. 1429-й” (Гребенюк 2014). У такий спосіб ми прагнемо не тільки звернути увагу на творчий доробок відомого волинського поета й прозаїка, члена Спілки християнських письменників України та висвітлену ним важливу, хоч і майже забуту подію – європейський з'їзд монархів 1429 року, на якому “чи не вперше в історії середньовіччя політика вирішувалась не мечами, а ввічливими розмовами” (Гребенюк 2014, 9), але й зацентрувати на особливостях художньої оповіді митця, його яскравій індивідуальності, літературній майстерності, здатності по-своєму сприймати світ і віддзеркалювати життєві реалії, використовуючи різноманітні засоби експлікації.

Мета праці – цілісне, системне дослідження різних за структурою, змістом і формальним виявом предикатів, засвідчених у поемі В. Гребенюка

“Європа. Луцьк. 1429-й“, та опис їхньої комунікативно-модальної спеціалізації. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань: 1) визначити загальнокатегорійні ознаки предикатів; 2) з’ясувати особливості формального вияву предикатних синтаксем, що функціонують у поемі В. Гребенюка “Європа. Луцьк. 1429-й“; 3) зацентрувавши на специфіці модальних операторів, окреслити діапазон модальних значень кожного структурного й частиномовного різновиду виділених у тексті предикатних компонентів.

Прикметною рисою новітньої синтаксичної науки стало дослідження не тільки формальної організації реченневих побудов, а і їхньої семантико-синтаксичної своєрідності, що лягло в основу розмежування присудка, виділюваного на формально-синтаксичному підрівні, та предиката як своєрідного знака семантичної природи, що “зумовлює кількість компонентів на позначення предметів і визначає їх семантичні ролі (функції)” (Вихованець 1993, 114). На переконання О. Межова, “предикат – це особлива семантична сутність, що не передбачає однозначного лексичного заповнення в структурній схемі речення. Як пропозиційна функція, предикат передає вказівку на зв’язок із суб’єктами чи об’єктами, які заповнюють віртуальні позиції в реченні або ж можуть їх словесно не представляти” (Межов 2012, 51). Попри виразне семантичне спрямування та визначальну роль у семантико-синтаксичному структуруванні реченневих побудов, що моделюють певну ситуацію позамовної дійсності, предикатні синтаксеми наділені низкою граматичних ознак. Визначаючи кваліфікаційні параметри вказаних слів, дослідники передовсім акцентують на їхній частиномовній належності, семантичній типології, валентному потенціалі, модальній і часовій спеціалізації. Безперечно, основним і центральним експлікатором предикатів виступають дієслова, які за такого функціонування реалізують своє первинне морфологічне та синтаксичне значення. У разі маркування предикатної синтаксеми транспонованими з інших частин мови одиницями йдеться про невідповідність між категорійно-морфологічним і категорійно-синтаксичним значеннями цих компонентів. Наприклад, у реченні *Тим часом в замкові, в князівському палаці, тим часом поза гамором бенкетів – вершяться долі світу у секреті* (Гребенюк 2014, 33) предикат *вершяться* виступає носієм низки категорійних ознак дієслова – має форму теперішнього часу, недоконаного виду, а також третьої особи множини. Натомість у реченневих побудовах *Йї були за тарілки коржі рожеві...* (Гребенюк 2014, 26); *Був лик його суворий і похмурий...* (Гребенюк 2014, 43) вторинні предикатні синтаксеми набувають дієслівного граматичного оформлення лише в контексті; передовсім йдеться про появу граматичного значення минулого часу, реалізованого за допомогою дієслівних зв’язок, та часткову видозміну категорій відмінка, числа й роду. Послаблення числових ознак у відмінниковому синтаксичному дериваті та числових і родових ознак у відприкметниковій транспонованій одиниці пов’язане з тим, що ці

граматичні значення морфологічно закріплені в аналітичних компонентах *були* в першому реченні й *був* у другій конструкції.

За аналізу граматичної спеціалізації предикатних компонентів дослідники часто залучають до наукового обігу поняття *синтаксична парадигма речення*, під яким розуміють “граматичні форми, охоплені тією самою граматичною категорією й використовувані в тотожній синтаксичній позиції” (Вихованець 1993, 160). У такому разі зважають на різні кваліфікаційні параметри – модальні та часові видозміни (Грамматика современного русского литературного языка 1970, 544); фазові, модальні, кількісні та заперечні модифікації (Современный русский язык 1989, 657-664); видозміни за модальністю, часом та особами (Слинько, Гуиванюк, Кобилянська 1994, 86); часові, модальні, видові, особові, числові й родові парадигми (Вихованець 1993, 161-162). Своєрідні міркування про “парадигму речення як систему видо-часово-способових форм дієслова” (Загнітко 2001, 299) висловив А. Загнітко. На його переконання, підставою для такого твердження “є те, що зміни дієслова-предиката одночасно зумовлюють зміну всього речення. Ніяка інша морфологічна зміна не може навіть наблизитися за значущістю до цієї” (Загнітко 2001, 299). Отже, спільність значної частини лінгвістичних теорій полягає в превалюванні думки про модальні та часові видозміни реченнєвих побудов, що ґрунтуються, безперечно, на модальних і часових модифікаціях предикатних компонентів.

Центральне місце у відображенні парадигматичних ознак синтаксичних конструкцій відіграє комунікативно спрямована категорія модальності, яку часто розмежовують на суб’єктивну та об’єктивну. Докладне дослідження категорійної сутності цієї мовної величини стало основою для висунення тези про некоректність такого поділу. За відправний момент зазначеної аргументації править беззаперечне положення про те, що основне призначення модальності полягає в реалізації інтенції мовця, крізь призму свідомості якого відбувається відображення явищ і фрагментів дійсності. Крім того, мовець може демонструвати власну позицію з приводу віддзеркалених у реченні об’єктивних подій, використовуючи мовні одиниці, що часто зараховують до засобів експлікації суб’єктивної модальності. У такому разі зазвичай маємо справу з виразним виявом іншого різновиду аналізованої категорійної одиниці – лексико-граматичною модальністю, яку описано в монографії “Структура міжрівневих категорій сучасної української мови” (Костусяк 2012, 331-351). У лінгвістиці чітку позицію з приводу суб’єктивного вияву модальності займає О. Потебня, називаючи речення живою одиницею мовленнєвого спілкування, “у якій через свідомість мовця відображено відрізок об’єктивної дійсності, <...> цілісне злагожене сполучення слів за законами граматики, що виступає основним засобом формування й вираження думки, почуття й волі. У реченні відбито стосунок до часу дії, процесу буття, до вірогідності висловленого та ставлення до особи” (Потебня 1958, 63).

Подібно до інших категорій сучасної української мови, існування яких залежить від наявності опозиційно протиставлених їхніх складників, модальність, репрезентуючи реально-ірреальну семантику, також функціонує як носій низки конкретних граматичних значень. Оскільки визначальну роль у формуванні речення відіграє предикат, то саме він, на нашу думку, має безпосередній стосунок до реалізації модальної семантики синтаксичних одиниць сучасної української мови. Така аргументація й спонукає до створення комунікативно-модальної типології предикатних синтаксем.

У поемі В. Гребенюка “Європа. Луцьк. 1429-й” значну частину становлять предикатні синтаксеми, що беруть участь у моделюванні реальних для мовця дій, процесів чи станів, які відбуваються в об’єктивній дійсності або відбудуться в майбутньому, і структурують висловлення *розповідної* модальності. У цій функції засвідчені переважно дієслова минулого та теперішнього часу, зрідка – майбутнього, що з формально-синтаксичного боку експлікують простий дієслівний присудок, наприклад: *Одначе форум закінчився майже нічим...* (Гребенюк 2014, 8); *Свою минувшину ми знаємо погано* (Гребенюк 2014, 7); *Ми вернемось у Луцький замок знову...* (Гребенюк 2014, 44). Зазвичай розглядані різновиди присудкових компонентів перебувають у зв’язку взаємозалежної координації з простим підметом, лише подекуди – зі складеним, пор.: *Усе в підданство узяла зима* (Гребенюк 2014, 13) і *Уже чаркуються без тостів пан із паном...* (Гребенюк 2014, 25). Водночас автор використовує односкладні реченнєві побудови, з-поміж яких значну частину становлять безособові синтаксичні одиниці з предикатами, що для реалізації свого змісту насамперед потребують субстантива із суб’єктно-інструментальним значенням в орудному відмінку. Такі синтаксеми репрезентують певні явища природи, стихійні сили: *Вже після Рождества згнітило сонцем Лучеськ* (Гребенюк 2014, 13). До безособових належать також речення, структуровані предикативними віддісприкетниковими компонентами на *-но, -то*: *Йому відкрито справи тасмичі...* (Гребенюк 2014, 15); *...усюди чутно вже воєнний гуркіт* (Гребенюк 2014, 34). Сферу конструкцій *розповідної* модальності доповнюють синтаксичні одиниці з формально нівельованим предикатом, серед яких домінують еліптичні побудови: *(...примчав найперше данський конунг Ерік.) По тім – князі з Москви, Рязані й Твері* (Гребенюк 2014, 19); *(То спершу танцювали ще доволі тихо: мазурку, краков’як;) потому – бранль і джигу...* (Гребенюк 2014, 28); *Весь в мене завтра європейський світ* (Гребенюк 2014, 16); *В усьому вже порядок і ладочок* (Гребенюк 2014, 14); *На милю – все гудці! Усе вівати!* (Гребенюк 2014, 20).

Специфіку досліджуваного твору визначають конструкції, у яких категорія морфологічного часу не збігається із синтаксичним часом. За такої умови засобом увиразнення реальної темпоральної ознаки виступає контекст і специфічні додаткові маркери, а морфологічного часу –

транспоновані дієслівні одиниці. І. Піддубська, акцентуючи на метафоричному вживанні часових форм, уважає, що “у процесі темпоральної транспозиції дієслова відбувається накладання часової семантики транспонованої форми на часову семантику комунікативного контексту; виникає семна двоплановість, яка є причиною появи контрасту на вербальному рівні (форма – словесний контекст)” (Піддубська 2001, 16). У поемі В. Гребенюка “Європа. Луцьк. 1429-й” основу часового транспозиційного вектора становлять реченнєві побудови з предикатами майбутнього й теперішнього часів, спрямованих у площину минулого: (*Князь. – Н. К.*) *було ж, постоїть трохи й на обідні, а вже по тім рушає до своєї борти* (Гребенюк 2014, 23); *Та щоб тримати у князівстві лад, Бувало, слухає духовних рад* (Гребенюк 2014, 23). Маркером вторинного вияву вжитих часових форм варто вважати *було* в першому реченні та *бувало* в другому. Ці компоненти не тільки виразнюють значення реального часу, а й вказують на те, що подана інформація є спогадом оповідача, який прагне наблизити читача до минулих подій.

Крім предикатів, що на формально-синтаксичному підрівні корелюють із дієслівними присудками, засобами формування висловлень розповідної модальності виступають складені іменні присудки. Роль виразників їхніх морфологічних параметрів (насамперед часу, за деяких умов – виду, особи, роду, числа) виконують морфема-зв’язка *бути* та напівморфем-зв’язки *ставати, стати*. Як засвідчує корпус дослідницького матеріалу, предикати з аналітичним елементом *бути*, що в теперішньому часі переважно зазнає імпліцитного вираження, стверджують реальність існування певної ознаки в предмета, натомість у разі функціонування напівморфем-зв’язок на загальне модальне значення розповідності нашаровується ще й узагальнена семантика фазовості, пор.: *Вже душі ситі, та тіла голодні дужче* (Гребенюк 2014, 25); *І європейцям буде Бог тоді ласкавий* (Гребенюк 2014, 17); *Питань багато буде* (Гребенюк 2014, 16) і *...Луцька вулиці ставали вже безлюдні* (Гребенюк 2014, 20); *...книжна руська мова стала державною мовою Литви...* (Гребенюк 2014, 7). На семантико-синтаксичному підрівні розглядані компоненти експлікують такі різновиди предикатів: 1) предикати кваліфікативного стану¹⁷: *Ми люди ділові...* (Гребенюк 2014, 34). Аналізуючи плеонастичні словосполучення з іменниками та прикметниками як репрезентанти предикатних синтаксем, Н. Гуїванюк стверджує, що лексичне значення іменників на зразок *людина, чоловік, хлопець, дівчина, жінка* “у позиційно стійких словосполученнях з прикметниками ослаблене і зводиться до ролі вказівних слів. У цих випадках основний зміст предикатива передає прикметник чи інший поширювач означального типу” (Гуїванюк 2009, 147); 2) предикати власне-якісної ознаки та якості-відношення: *...хоч меч тупий, та репнула кольчуга...* (Гребенюк 2014, 31); *Одним цікаві блазні й менестрелі; цікаві*

¹⁷А. Загнітко предикати, марковані іменниками, об’єднує у дві групи: предикати кваліфікації та предикати тотожності (Загнітко 2001, 288).

другим арбалетні стрелі... (Гребенюк 2014, 28); *І ви мені важний...* (Гребенюк 2014, 36); *Щонайважливішою була – сільниця* (Гребенюк 2014, 23); 3) предикати власне-кількісної ознаки: *...єдності було небагато* (Гребенюк 2014, 7).

3-поміж предикатів, які функціонують у поемі В. Гребенюка “Європа. Луцьк. 1429-й”, варто вирізнити компоненти, що структурують синтаксичні одиниці *питальної* модальності. Вони містять апелювану до адресата вимогу “підтвердження або заперечення реальності основного змісту речення чи уточнення окремих компонентів змісту” (Сучасна українська літературна мова 1972, 128). Здатність реалізувати граматично оформлену питальну семантику мають різні частини мови класи предикативних синтаксем, серед яких домінують предикати дії та предикати власне-якісної ознаки. Зрідка натрапляємо на неповні конструкції з формально нейтралізованою предикатною синтаксеєю. Наприклад: *Об’їздив ти Гнідаву й Омеляник?* (Гребенюк 2014, 14); *Яка в цю хвищу привела потреба?* (Гребенюк 2014, 16); *“Є імператор?”* (Гребенюк 2014, 20); *Пощо ділити своїх підданців на два сорти?* (Гребенюк 2014, 22); *Чим зобов’язаний в таку годину ранню ваших величностей обох візиту?* (Гребенюк 2014, 35); *Нащо були слова шорсткі й холодні?* (Гребенюк 2014, 23); *Чи воля в Лазаря така уже знемогла?* (Гребенюк 2014, 23); *Із чим він там?* (Гребенюк 2014, 13). Крім речень, які репрезентують бажання мовця отримати від співрозмовника необхідні відомості про предмети, явища, дії, стани, властивості тощо, В. Гребенюк використовує побудови з невластивим питальним значенням – риторичні питання. Вони не потребують від співрозмовника конкретної відповіді, а лише актуалізують увагу читача чи слухача. Наприклад: *Та що судилось завтрашньому дню?* (Гребенюк 2014, 17); *Але що є важніше за турніри?* (Гребенюк 2014, 30); *(Ніхто з присутніх тут, либонь, не заперечить: князь Вітовт варт і вищої поваги.) Де більший ум? У кого більш одваги?* (Гребенюк 2014, 39).

Наступне місце в парадигматичній ієрархії предикатів посідають синтаксеми, що лежать в основі побудов *спонукальної* модальності, які, з одного боку, експлікують чітке прагнення мовця домогтися від адресата виконання певних дій, а з іншого – у некатегоричній формі відбивають прохання про щось. Речення першого різновиду виступають носіями власне-спонукальної модальності, другого – спонукально-бажаної модальності. Конструкції з власне-спонукальним значенням моделюють предикати наказового способу переважно в другій особі однини та множини чи в першій особі множини, зрідка супроводжувані частками *-но, ж (же)*, що частково нейтралізують категоричність. Речення з дієсловами другої особи позначають вольовий вплив на співрозмовника, котрий повинен виконати наказ, а з дієсловами першої особи множини репрезентують ситуацію, у якій, крім адресата, виконавцем дії виступає й сам мовець, пор.: *Я виїду хутчій, готуй загін Драгуші!* (Гребенюк 2014, 15); *Держи-но цупко списа у долоні та на скаку – егей! – всади поміж реберця!* (Гребенюк 2014,

31); *Почуй же правду хоч би з вуст архімандрита...* (Гребенюк 2014, 18); *...ханжі, посуньтесь трохи!* (Гребенюк 2014, 28); *“Впустіть архімандрита!”* (Гребенюк 2014, 42) і *Розмові сій гасімо вже гнота* (Гребенюк 2014, 18); *Збираймося, панове, всі додому!* (Гребенюк 2014, 41).

Засобами формального вияву предикатів зі спонукально-бажаною семантикою слугують аналітичні імперативні форми третьої особи: *...нехай усі архієреї до молитов за успіх діл благих приступлять* (Гребенюк 2014, 22). Саме на такій змістовій спеціалізації цих одиниць наголошує Л. Кадомцева (Сучасна українська літературна мова 1972, 134). Запропоновану дослідницею інтерпретацію вважаємо цілком виправданою, оскільки аналізовані побудови містять часткову зміну значення апелятивності в бік її послаблення й виражають прагнення (бажання) мовця передати через співрозмовника спонукання до дії особи (осіб), відсутньої за умови комунікації. Ще більший вияв бажаності та слабкіше вираження волевиявлення засвідчує структура *Тож хай молитва неустанно лине...* (Гребенюк 2014, 43). У поемі “Європа. Луцьк. 1429-й” В. Гребенюк для експлікації спонукально-бажаного модального значення предикатів використовує недієслівні морфологічні репрезентанти: *“Анум – до танців!”* (Гребенюк 2014, 28).

Від предикатів зі спонукально-бажаною семантикою варто відрізнити синтаксеми із суто *бажальним (оптативним)* значенням. Апелятивна семантика в них повністю нівельована. В аналізованому творі такі одиниці становлять сполуку “інфінітив + *би (б)*” і маркують бажані для мовця чи інших осіб дії, процеси або стани, реалізація яких пов’язана із самим мовцем чи з цими особами: *А ще б погомоніть про торговельні справи...* (Гребенюк 2014, 17); *Що їм Ягайло!.. В них в повазі П’ясти! Їм би литовця одурить і вкрасти* (Гребенюк 2014, 35). Репрезентантом розгляданого значення виступають предикати з допоміжними аналітичними компонентами – модальним дієсловом *бажати* та його прикметниковими еквівалентами *охочий, рад*: *Бажаете почути, що там далі, як чути й про минувшину охочі...* (Гребенюк 2014, 42); *...благословити гостя кожен рад* (Гребенюк 2014, 20). Тенденція до вираження бажальної модальності притаманна й реченням із компонентом *скортити*, що функціонує як самостійна предикатна одиниця й своєю валентністю передбачає наявність суб’єктної та об’єктної синтаксем, наприклад: *...усякому скортіло передиху...* (Гребенюк 2014, 28).

У досліджуваному творі засвідчені предикати, що формують конструкції синтаксичної *умовної* модальності. Вони репрезентують нереальні, гіпотетичні дії, процеси, стани, явища, реалізації яких перешкоджають певні події чи ситуації. Центральним маркером указаної семантики виступають дієслова умовного способу чи їхні функційні еквіваленти, що структурують головну частину складнопідрядного речення з підрядною частиною умови: *Якби ж у мене дозвіл ваш, тоді-то брат став би королем ще в цеє літо і мали б литвині достойну батьківщину* (Гребенюк 2014, 36); *Якби з такого*

малювати лики, за те ми й вже могли б голосувати радо (Гребенюк 2014, 37).

У поемі “Європа. Луцьк. 1429-й” функціонують предикатні синтаксеми, зорієнтовані на експлікацію *стверджувальної* та *заперечної* з погляду мовця семантики. Відповідно до такої кваліфікації вони формують реченнєві побудови стверджувальної і заперечної модальності, які тісно взаємодіють із конструкціями розповідної модальності. Для реалізації стверджувального значення В. Гребенюк послуговується предикатами, що структурують двоскладні та односкладні речення: *А тут іще москвин глядить на нас спогорда...* (Гребенюк 2014, 16); *Ми зберемось уперше без мечів...* (Гребенюк 2014, 16); *А Вітовт – діамант серед оправ – усіх стрічав, гостей і вінишував* (Гребенюк 2014, 19); *Поїду вже. Даремно що мете* (Гребенюк 2014, 15). Модальним оператором заперечного значення виступають переважно частки *не, ні*. Перебуваючи перед предикатною синтаксемою, вони формують загальнозаперечні структури. До цього різновиду належать побудови з предикатом *нема* (*немає*). Наприклад: *Такого вельми поважного зібрання Європа ще не знала* (Гребенюк 2014, 8); *Таке не бачив жоден із гульвіс* (Гребенюк 2014, 29); *Ніхто не вкарбував, і ті часи затерто...* (Гребенюк 2014, 17); *Але ж не хочеться з поляком ворожнечі* (Гребенюк 2014, 37); *Та протокол – це не мета поетів...* (Гребенюк 2014, 33); *...все ж справа, друже, ця мені не мени жадана* (Гребенюк 2014, 35); *...житла як не було, так і нема* (Гребенюк 2014, 14); *...всі пахнуть Руссю – смороду нема* (Гребенюк 2014, 29). Одним зі своєрідних засобів вираження заперечного змісту виступає компонент *годі*: *Кінь при коні, що поруч годі стати* (Гребенюк 2014, 20). Семантика заперечення притаманна також частковозаперечним синтаксичним одиницям, у яких частка *не* міститься перед іншими компонентами речення: *Однак приїхав не лише за цим до тебе* (Гребенюк 2014, 16); *Були ж не все фігури, більші фігурки, хіба що на турнірах величаві...* (Гребенюк 2014, 34). Для передавання заперечної інформації автор зрідка використовує самостійно вжиту частку *ні*, що репрезентує просте речення нечленованого різновиду (еквівалент речення) і разом з іншою частиною структурує складну синтаксичну побудову. Хоч ця мовна одиниця маркує певну позамовну ситуацію й співвідноситься із судженням, але вона виразно відрізняється від конструкцій синтаксично членованого різновиду, а отже, компонент *ні* не можна кваліфікувати як предикат. Наприклад: *Ні, Сигізмунд спізнився...* (Гребенюк 2014, 20).

До арсеналу предикатних синтаксем, що трапляються в тексті аналізованої поеми й експлікують різноманітні модальні модифікації реченнєвих побудов, належать одиниці з модальним значенням *необхідності*. Роль маркерів указаної семантики виконують допоміжні дієслівні елементи на зразок *мусити, мати*, які на формально-синтаксичному підрівні виступають компонентами складеного дієслівного присудка чи комплексної структури “модальне допоміжне дієслово + дієслово-зв’язка + іменна частина”, пор.: *...все вияснити мушу* (Гребенюк

2014, 14) і *...те Вітовт-князь сприймав, як нуднувату п'єсу, що мусить бути конче вступом до конгресу...* (Гребенюк 2014, 22); *...то й прапор має бути благородним* (Гребенюк 2014, 23). Носієм значення необхідності є також прикметниковий якісно-модальний предикат *потрібний (потрібен)*: *Потрібен, князю, мир, ну що там говорити* (Гребенюк 2014, 17). До предикатів, які експлікують семантику необхідності, належать мовні одиниці *треба, слід, годиться*, що виконують подвійну функцію: самостійно формують односкладні прислівникові реченнєві побудови або виступають у ролі структурного компонента головного члена, співвідносного зі складеним дієслівним присудком, пор.: *...треба хліба, треба неба* (Гребенюк 2014, 16); *Ім треба тільки ваші добра й вашу зброю* (Гребенюк 2014, 36) і *Осібнo треба ще згадати про начиння* (Гребенюк 2014, 26); *Нам цьому, панство, запобігти слід зарання...* (Гребенюк 2014, 39); *Годилось тут сидіти лиш по роду й чину...* (Гребенюк 2014, 26).

Незначну за обсягом групу становлять предикати з модальним значенням *потенційності*. У досліджуваному творі з указівкою на спроможність, здатність когось до якоїсь дії вжито аналітичні сполуки “допоміжний модальним модифікатор *могти (можна)* + інфінітив”: *Це ж діло можемо лиш так зладнати: на нього треба санкцію сенату* (Гребенюк 2014, 37); *...крізь шмагання вітру і завію заввидіть можна...* (Гребенюк 2014, 13).

Крім предикатів із чітко вираженим модальним змістом, В. Гребенюк використовує компоненти, що формують конструкції з контамінацією кількох модальних значень. Внутрішня організація таких побудов спрямована на розв'язання двох і більше комунікативних завдань. Зокрема вони реалізують: 1) питальну й потенційну семантику: *...що можуть зодчі?* (Гребенюк 2014, 42); 2) питальну й заперечну семантику: *Вбачаєш у мені якогось ворожбитя, а не ченця, служителя Христа?* (Гребенюк 2014, 18); 3) бажальну й заперечну семантику: *Сказати це не хочемо відкрито* (Гребенюк 2014, 35); 4) питальну й заперечну семантику та значення необхідності: *Хіба мій державі не потрібен догляд?* (Гребенюк 2014, 23).

Отже, у сучасній українській мові центральним компонентом реченнєвої побудови виступає предикат, комунікативно-модальні видозміни якого зумовлюють модальну модифікацію всієї реченнєвої побудови. У поемі “Європа. Луцьк. 1429-й” для реалізації низки комунікативно-прагматичних завдань В. Гребенюк використовує розгалужену систему предикатних синтаксем, що репрезентують реальні та ірреальні (гіпотетичні, передбачувані, бажані й ін.) дії, процеси, стани, властивості. Найчисельнішими з них виступають різноманітні за семантичним наповненням, будовою та морфологічним виявом ознакові слова, які структурують синтаксичні одиниці розповідної модальності. Значно менші за обсягом групи утворюють предикати, що слугують засобом маркування таких модальних значень: питального, спонукального (власне-спонукального та спонукально-бажаного), бажального (оптативного), умовного, стверджувального / заперечного. Абсолютну периферію

формують предикати з модальною семантикою необхідності та потенційності. Зреалізований у статті модально-комунікативний підхід до опису предикатних синтаксем перспективний для дослідження інших мовних одиниць, зокрема вставних компонентів, які репрезентують багатовекторну суб'єктивно спрямовану категорію модальності, що становить основу мовленнєвих актів й експлікує різнопланове ставлення мовця до витлумаченого фрагмента дійсності.

1. Вихованець І. (1993). *Граматика української мови. Синтаксис: підручник*. Київ. Либідь.
2. *Граматика современного русского литературного языка* (1970). Отв. ред. Н. Шведова. Москва. Наука.
3. Гребенюк В. (2014). *Європа. Луцьк. 1429-й : поема*. Луцьк. Ініціал.
4. Гуйванюк Н. (2009). *Модифікаційні співвідношення у сфері предикатних синтаксем // Слово – Речення – Текст: Вибр. праці*. Чернівці. Чернівецький нац. ун-т.
5. Загнітко А. (2001). *Теоретична граматика української мови. Синтаксис*. Донецьк. ДонНУ.
6. Костусяк Н. (2012). *Структура міжрівневих категорій сучасної української мови: монографія*. – Луцьк. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки.
7. Масицька Т. (1998). *Граматична структура дієслівної валентності*. Луцьк. РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки.
8. Межов О. (2012). *Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць: монографія*. Луцьк. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки.
9. Піддубська І. (2001). *Модальна і темпоральна транспозиція дієслівних форм: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова”*. Донецьк.
10. Потебня А. (1958). *Из записок по русской грамматике: в 4 т. Т. 1-2*. Москва. Учпедгиз.
11. *Семантические типы предикатов* (1982). Отв. ред. О. Селиверстова. Москва. Наука.
12. Слинько І., Гуйванюк Н., Кобилянська М. (1994). *Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання*. Київ. Вища школа.
13. *Современный русский язык* (1989). Под ред. В. Белошапковой. Москва. Высшая школа.
14. Степанов Ю. (1980). *К универсальной классификации предикатов // Известия АН СССР. Сер.лит. и яз. Т. 39. № 4*.
15. *Сучасна українська літературна мова: синтаксис* (1972). За заг. ред. І. Білодіда. Київ. Наукова думка.